

ЗНАЧЕННЯ КОДИФІКАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ОСОБИ

Характерною рисою функціонування сучасного суспільства і держави є зростання ролі права та закону як основної форми його зовнішнього виразу. У цьому контексті процес розвитку державності України нерозривно пов'язаний із створенням нового законодавства. Це пояснюється також неможливістю ефективного функціонування будь-якої держави без збалансованої системи законів. Правовою основою, підґрунтям цієї системи є Конституція України, яка відкрила шлях до реформування всієї системи нормативно-правових актів. Вона стала своєрідним поштовхом до прискорення процесу приведення діючого законодавства у відповідність до нових політико-економічних, соціальних, правових принципів побудови незалежної, правової держави та громадянського суспільства.

Формування в Україні засад демократичної правової державності передбачає рішуче підвищення вимог до якості та системності законодавства. Проведення реформ у найбільш важливих сферах суспільного життя зумовлює нагальну потребу в кодифікаційній діяльності, яка виступає головною особливістю розвитку системи законодавства України.

Простота в здійсненні людиною своїх прав передбачає наявність зрозумілих і доступних для кожної людини правових приписів, які закріплюють процес здійснення прав [3, с. 243].

Крім того, кодифікація досить тісно пов'язана з природою самого права, істотними ознаками якого є системність, впорядкованість правових актів. Україна обрала шлях інтеграції до об'єднаної Європи, що передбачає адаптацію національного законодавчого матеріалу до законодавства держав-членів ЄС, значну роль в якій відіграватиме його кодифікація.

У літературі теоретичні та практичні проблеми кодифікації стали предметом наукових досліджень таких провідних правознавців, як С. Алексєєв, В. Баранов, С. Братусь, В. Гришук, Д. Керимов, А. Колодій, В. Копейчиков, Д. Михайлович, О. Міцкевич, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришин, А. Піголкін, Є. Погорелов, І. Погрібний, С. Полєніна, Т. Рахманіна, О. Рогач, І. Самощенко, І. Сидорчук, О. Скакун, В. Смородинський, А. Ткач, Ю. Тихомиров, І. Усенко, О. Шебанов, Ю. Шемшученко, Г. Шмельова, О. Ющик, Л. Явич та ін.

Разом з тим, вивчення окремих проблем у сфері кодифікації, а саме: юридичних властивостей та видів кодифікаційних актів, їх класифікації, характеристики ознак кодифікаційних актів, проблем законодавчої техніки кодифікаційних актів, — потребують подальшого всебічного і глибокого дослідження, залишаючись для української держави особливо актуальними.

Систематизація в праві виконує суттєві соціальні функції. Вона є важливим, необхідним моментом у самому існуванні права. Належним чином систематизоване, упорядковане законодавство — показник того, що зовнішня форма даної національної правової системи адекватна одній з істотних властивостей права — системності. А це означає, що від систематизації багато в чому залежить все те, що відноситься до цінності права, його ефективності, законності [5, с. 252].

Сучасний етап розвитку законодавства України пов'язується з необхідністю його гармонізації, уніфікації та систематизації. Це зумовлюється рядом причин та факторів, основними серед яких є наступні. По-перше, існування низки нормативних актів, що у відповідності до принципів правонаступництва діють з часів Радянського Союзу, потребує вирішення проблеми їх узгодження із прийнятими за період незалежності актами. По-друге, функціонування сучасної правової системи визначає необхідність приведення законодавства у відповідність із об'єктивними умовами життєдіяльності суспільства. По-третє, прийняття значної кількості нових нормативно-правових документів нерозривно пов'язано з вирішенням завдання приведення їх до узгодженої системи, а визнання української держави міжнародним співтовариством у якості суб'єкта міжнародних відносин

пов'язується з проблемою гармонізації та уніфікації національного законодавства у відповідності з принципами міжнародного права. Також, неузгодженість та колізії законодавства можуть призвести до обмеження прав та свобод громадян. Саме ці фактори і зумовлюють значне підвищення ролі кодифікації законодавства.

Однак певна невизначеність прийняття цих кодифікаційних актів, колізійність норм, відсутність обґрунтованих науково-теоретичних рекомендацій щодо правил підготовки кодифікаційних актів знову ж таки може призвести до декларативності їх положень, їх суперечливості, і вони потребуватимуть тлумачення, внесення змін та доповнень, подолання колізій.

З одного боку велика кількість прийнятих законів свідчить про значне реформування законодавства в напрямку, визначеному Конституцією України, з іншого — законодавство залишається суперечливим; механізм його реалізації є заплутаним. Таким чином, просте подальше зростання кількості нових законів є явно негативним фактором для системи законодавства, оскільки воно не може ліквідувати існуючі недоліки.

Позитивне значення кодифікація має і з огляду на те, що її здійснення сприяє досягненню доступності законодавства, а, отже, дає можливість правильно його застосовувати і є важливим чинником правового виховання населення [1, с. 14].

Будучи формою систематизації законодавства, кодифікація є особливим різновидом нормотворчості, оскільки для останньої характерно поєднання безпосередньо законотворчості, а також підзаконної нормотворчості.

Робота з кодифікацією законодавства є складною й відповідальною. Тут має місце не лише зовнішнє впорядкування нормативного матеріалу, його розташування у певному порядку, але й перегляд норм, що містяться в законах та інших нормативних актах, скасування застарілих і неефективних, вироблення нових, усунення прогалин, дублювання, розбіжностей і суперечностей, їх узгодження. Кодифікації найчастіше піддаються норми, розраховані на тривалий проміжок часу. Більш динамічні сфери регулюються поточним законодавством [4, с. 258].

Однак на практиці прийняття необхідних, стратегічно важливих кодифікаційних актів затягнулося. Це зумовлюється низкою об'єктивних та суб'єктивних чинників. По-перше, сам процес розробки проєктів кодексів є таким, що вимагає консолідації зусиль науковців, практиків, народних депутатів. По-друге, створення кодифікаційних актів потребує чималих фінансових витрат. По-третє, законодавчий матеріал, що систематизується, повинен об'єктивно потребувати кодифікації. По-четверте, значну роль у певному затягуванні прийняття кодексів зіграли політичні амбіції та небажання пошуку компромісу окремими політиками та науковцями. По-п'яте, в Україні, на жаль, не розроблено науково-теоретичних рекомендацій щодо правил підготовки та прийняття кодифікаційних актів.

Умовами і чинниками процесу реалізації суб'єктом правовідносин своїх прав є удосконалення національної правової системи з урахуванням міжнародних стандартів і досвіду українського народу, а також проведення реформування законодавчої бази та законодавчого процесу [3, с. 245].

Досвід становлення України як суверенної держави переконливо свідчить, що швидко і кардинально змінити правову систему відповідно до реальних економічних і політичних умов, сформувавши національну законодавчу систему, виробити надійні механізми реалізації прийнятих законів неможливо. Нині вкрай потрібна розробка нової науково обґрунтованої стратегії і тактики розвитку законодавства, яка насамперед буде мати як доктринальне, так і практичне значення для формування системи законодавства України. Одним із суттєвих теоретичних питань, яке вимагає негайного вивчення і має надзвичайно велике практичне значення, є дослідження поняття, ролі та значення кодифікаційних актів у формуванні системи сучасного законодавства України.

Враховуючи вищезазначене, до функцій кодифікаційної діяльності можна віднести:

1. вдосконалення форми законодавства, що полягає у пошуку оптимальних форм кодифікаційних актів, розробці класифікаційних властивостей актів кодифікаційного характеру, що, в свою чергу, надає можливість визначити особливості та дослідити шляхи їх вдосконалення. Слід зауважити, що на сучасному етапі одним із визначальних завдань кодифікаційної діяльності є передусім вирішення проблеми множинності актів та приписів, які діють за одними і тими ж питаннями;

2. вдосконалення змісту законодавства, метою якого є усунення прогалин у законодавстві, розбіжностей між окремими його нормами; ліквідація колізій, дублювань, скасування застарілих нормативно-правових приписів; вдосконалення діючих інститутів права;

3. стабілізація законодавства, що виявляється в закріпленні у кодифікаційному акті лише стабільних норм, які розраховані на достатньо тривалий період часу. Це, в свою чергу, надасть можливість забезпечити стабільність у регулюванні суспільних відносин, юридичну цілісність і впорядкованість законодавства, підвищити рівень ефективності реалізації правових норм;

4. фундаментальна функція, яка полягає в тому, що в ході кодифікаційних робіт розробляються нормативні приписи, що регулюють важливу, достатньо широку сферу суспільних відносин. У свою чергу, кодифікаційні акти, що містять ці приписи, зумовлюють ієрархію актів відповідної галузі, стають нормативною основою для створення внутрігалузової системи.

Кодифікаційні акти відіграють значну роль у процесі впорядкування та вдосконалення законодавства, впливають на ефективність та стабільність процесу регулювання суспільних відносин. Вони є основоположними, системоутворюючими актами у відповідній галузі законодавства.

Наявність кодифікаційних актів у системі законодавства держави допомагає їй громадянам стати більш обізнаними в нормативному регулюванні тих чи інших суспільних відносин, що сприяє формуванню правової культури населення.

Кодифікація необхідна в цілях забезпечення зручності використання усього масиву правових актів на практиці, а також його подальшого розвитку. Кодифікація дозволяє на основі групування правових актів за визначеною схемою здійснити аналіз, побачити комплексність регулювання тієї або іншої групи суспільних відносин.

У результаті кодифікації нормативно-правові акти виражаються в концентрованому вигляді, а обсяг законодавства, що підлягає вивченню суб'єктами правовідносин, зменшується. У суб'єктів виникає можливість освоїти вимоги норм права більш повно та системно, без потреби вивчення всієї системи законодавства.

Метою кодифікації є максимальне спрощення реалізації правових приписів суб'єктами права. Постійні зміни у законодавстві призводять до труднощів вибору та пошуку нормативно-правового акту. Цей пошук повинен бути мінімальним за часом, щоб суб'єкти правовідносин змогли скористатися своїм правом, без труднощів пошуку нормативно-правового акту.

Чим більше систематизованою є правова система держави, тобто якісно та зручно впорядкованою сукупністю нормативно-правових актів, тим більш повно та ефективно врегульовані суспільні відносини, зведені до мінімуму протиріччя та прогалини в правовому регулюванні, тим більш легко, якісно та ефективно проходить процес з'ясування змісту права, тим менше виникає потреб у їх роз'ясненні та офіційному тлумаченні.

Якісно, точно та зручно побудована система законодавчих актів, що має логічний зв'язок і послідовність, дає можливість суб'єктам правовідносин більш легко сприймати та пізнавати правові норми. Саме це, в свою чергу, сприяє реалізації суб'єктами правовідносин своїх прав.

Звісно, для реалізації прав і свобод людини необхідно, щоб особа, по-перше, сама бажала цього, і по-друге, мала певний рівень правового виховання і правової культури. Тому важливою є роль держави у формуванні належної правової свідомості у кожного громадянина. Найважливішими передумовами і водночас елементами захисту прав людини і громадянина в Україні повинні виступати норми та принципи матеріального та процесуального права, які закріплені у Конституції і мають бути реалізовані у поточному законодавстві. До таких норм та принципів, наприклад, належить принцип, згідно з яким конституційні права і свободи не можуть бути скасовані, а при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних, не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод; принцип передбачуваності та ясності законів, які приймаються [2, с. 178-179].

Отже, проблема кодифікації законодавства є актуальною. Вона постає у зв'язку із постійною необхідністю врегулювання та впорядкування зростаючої маси законодавчих та нормативно-правових актів, які врегульовують суспільно-правові відносини, зокрема, що стосуються реалізації прав та свобод людини.

Використані джерела:

1. *Алексеев С.С.* Общая теория права: [в 2-х т.] / С.С. Алексеев. — М.: Юридическая литература, 1982. — Т. 2. — 360 с.
2. *Колодій А.М.* Права людини і громадянина в Україні: [навч. посіб.] / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. — К.: Юрінком Інтер, 2003. — 332 с.
3. *Систематизація законодавства України: проблеми та перспективи вдосконалення: [монографія].* — К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. — 220 с.

4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: [підручник] / О.Ф. Скакун; [пер. з рос.]. — Х.: Консум, 2001. — 656 с.
5. Фрицький О.Ф. Конституційне право України: [підручник] / О.Ф. Фрицький. — К.: Юрінком Інтер, 2002. — 536 с.

Вергелес Д. Є. Значення кодифікації законодавства для реалізації прав особи.

Стаття присвячена проблемі кодифікації законодавства України. Розглядається практичне значення кодифікації і проблеми, які виникають при її здійсненні. Визначається необхідність кодифікації, її мета та значення при реалізації особою своїх прав. Наголошується на важливості кодифікації законодавства, а також її подальшого розвитку.

Ключові слова: право, кодифікація, законодавство, система законодавства, законотворчість, реалізація прав особи.

Вергелес Д. Е. Значение кодификации законодательства для реализации прав человека.

Статья посвящена проблеме кодификации законодательства Украины. Рассматривается практическое значение кодификации и проблемы, которые возникают при ее осуществлении. Определяется необходимость кодификации, ее цель и значение в реализации человеком своих прав. Отмечается важность кодификации законодательства, а также дальнейшего её развития.

Ключевые слова: право, кодификация, законодательство, система законодательства, законотворчество, реализация прав человека.

Vergeles D. Significance of law codification for the implementation of the human rights.

The article is devoted to the codification of the law of Ukraine. Considered the practical importance of the codification and the problems that arise in its implementation. Determined the need of codification, its purpose and significance in the implementation of human rights. Notes the importance of codifying legislation, and its further development.

Key words: law, codification, legislation, legal system, lawmaking, implementation of human rights.

Рекомендовано до друку відділом теорії держави і права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.